

Szymon Król

Geneza Stowarzyszenia im. Jana Karskiego w Kielcach i jego wkład w ratowanie pamięci o Żydach i kulturze żydowskiej

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 1 (24), 117-123

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE DROBNE

Szymon Król

Koło Naukowe Exlibris
Instytut Dziennikarstwa i Informatyki
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Opiekun: Aleksandra Lubczyńska
e-mail: ravenheart.simon@gmail.com

Geneza Stowarzyszenia im. Jana Karckiego w Kielcach i jego wkład w ratowanie pamięci o Żydach i kulturze żydowskiej

Abstrakt: W artykule przedstawiono działalność historyczną, edukacyjną i kulturalną Stowarzyszenia im. Jana Karckiego w Kielcach (dawniej Stowarzyszenie „Pamięć – Dialog – Pojednanie”) założonego w marcu 2005 r. Po krótkim zaprezentowaniu dziejów Stowarzyszenia, wydarzeń, które przyczyniły się do jego powstania, oraz sylwetki patrona, scharakteryzowano konkretne działania organizacji, promujące otwarte postawy i tolerancję wobec ludzi o odmiennej kulturze, religii bądź pochodzeniu etnicznym, sprzeciwiające się postawom o zabarwieniu antysemitycznym, antypolskim, ksenofobicznym oraz dbające o polskie dziedzictwo narodowe.

Słowa kluczowe: Kielce. Pogrom kielecki. Stowarzyszenie im. Jana Karckiego. Żydzi

Słowem wstępu

Stowarzyszenie im. Jana Karckiego w Kielcach zostało założone w marcu 2005 r. Kontynuuje ono działalność Stowarzyszenia „Pamięć – Dialog – Pojednanie”. Zmiana nazwy wynikała z chęci podkreślenia zasług Jana Karckiego, by poprzez to zagościł na dobre w świadomości kielczan i stał się oznaką zmiany wizerunku miasta. Za cel postawiono sobie promowanie postaw otwartości i szacunku wobec osób innego pochodzenia, innej narodowości bądź innego wyznania. Stowarzyszenie aktywnie walczy z wszelkimi formami ksenofobii, antysemityzmu i antypolonizmu oraz z innymi postawami godzącymi w godność drugiej

osoby. Ponadto podejmuje działania mające na celu ochronę polskiego dziedzictwa narodowego (*Statut*).

Pomysłodawcą, głównym organizatorem i koordynatorem prac Stowarzyszenia jest Bogdan Białek – wydawca i redaktor naczelny miesięcznika psychologicznego „Charaktery”, honorowy członek Stowarzyszenia Kieleckich Żydów w Nowym Jorku.

Kilka słów o patronie

Jan Karski, a właściwie Jan Koziński, urodził się 24 czerwca 1914 r. w Łodzi. Był absolwentem prawa i studium dyplomatycznego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie oraz Szkoły Podchorążych Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (Piasecki, 2015). Przed wojną pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Po napaści sowieckiej na Polskę został wzięty do niewoli, z której uciekł i dotarł do Warszawy, gdzie rozpoczął działalność konspiracyjną jako kurier władz podziemnych do rządu polskiego na uchodźstwie (Korczak, 2010).

Niezaprzeczalne są zasługi J. Karskiego w zakresie ukazania całemu światu ogromu zbrodni hitlerowskich na narodzie żydowskim. Sam uznawał ludność żydowską za polskich obywateli. Dwukrotnie w tajemnicy przed aparatem niemieckiej administracji wchodził na teren getta warszawskiego, zaś w przebraniu niemieckiego żołnierza dostał się do obozu przejściowego dla Żydów w Izbicy. Jego najważniejsza życiowa misja miała miejsce jesienią 1942 r., kiedy to udał się do Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych Ameryki, aby opowiedzieć o tym, co zobaczył jako świadek zagłady mniejszości żydowskiej i ludności polskiej oraz przedstawić stan państwa polskiego pod okupacją. Ów raport został przekazany rządowi amerykańskiemu i brytyjskiemu z prośbą o pomoc. Wygłaszał go J. Karski w każdym odwiedzanym zakątku Ameryki. Jego relacja była traktowana jako propaganda rządu polskiego na emigracji aż do czasu, gdy zaczęły napływać inne relacje na ten temat – głównie Żydów. Doświadczenia wojenne J. Karski zebrał także w książce *Story of a Secret State*, która ukazała się w 1944 r. w Bostonie i Londynie¹. Na jej kartach ogłosił fragmenty swojej biografii oraz scharakteryzował dzieje ruchu oporu na terenie okupowanej Polski. Po wojnie był wy-

¹ Polskie wydanie książki, pt. *Tajne państwo. Opowieść o polskim podziemiu*, ukazało się dopiero rok przed śmiercią autora, w 1999 r. Pracę ponownie przetłumaczono i wydano w 2014 r. Zob. (Karski, 2014).

kładowcą na Georgetown University w Waszyngtonie. Zmarł 13 lipca 2000 r. w Waszyngtonie (Kubik, 2001).

Pogrom kielecki

Siedziba Stowarzyszenia ma swoje odniesienia do działalności patrona – J. Karskiego – oraz do historii kieleckich Żydów. W budynku tym, przy ulicy Planty 7, doszło do wydarzenia, które do dziś określane jest mianem tragicznych wypadków w historii Kielc. 4 lipca 1946 r. tłum ludzi – przechodniów, robotników z huty Ludwików, ale także funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Urzędu Bezpieczeństwa oraz żołnierzy – rozjuszony plotką o porwaniu ośmioletniego chłopca, Henryka Błaszczyka, na potrzeby mordu rytualnego, napadł na żydowskich współmieszkańców. Zginęły 42 osoby, a ponad 40 zostało rannych. Cztery dni później odbył się pogrzeb ofiar. Następnie rozpoczął się proces 12 osób oskarżonych o dokonanie mordu, z których 10 skazano na karę śmierci. Procesy milicjantów i żołnierzy trwały do grudnia 1946 r., w ich wyniku otrzymali oni stosunkowo niskie wyroki bądź zostali uniewinnieni (Białek, 2013, s. 77).

Pogrom kielecki wywołał falę paniki emigracyjnej wśród zamieszkujących Europę Żydów. Wydarzenie to na długie lata stało się symbolem antysemityzmu Polaków jako chrześcijan. Okazało się również wygodną bronią w rękach władzy komunistycznej, która wykorzystywała wypadki kieleckie do eliminacji swoich przeciwników, poprzez oskarżanie podziemia antykomunistycznego o udział w masowym mordzie. Winą obarczano Narodowe Siły Zbrojne i organizację Wolność i Niezawisłość. Temat pogromu stał się na tyle niewygodny dla władzy, że zakazano dyskusji, badań i publikacji dotyczących tych wydarzeń – włącznie z nauczaniem – a dyskurs z nimi związany zniknął z publicznych rozważań (Białek, 2013, s. 78).

Po latach milczenia pierwszy tekst na temat pogromu ukazał się w Polsce w 1981 r. w „Tygodniku Solidarność”. W 1996 r. kilkunastu kielczan wystosowało *Apel do Żydów w Polsce i na świecie*. Wyrażono w nim żal z powodu tragicznej historii pogromu, niezależnie od okoliczności, w jakich do niego doszło. Jednak środowiska, do których został apel został skierowany, nie zareagowały na niego (Białek, 2013, s. 79–81).

Działalność Stowarzyszenia

Stowarzyszenie im. Jana Karskiego w Kielcach skupia się m.in. na działaniach edukacyjnych mających na celu zapobieganie stereotypom etniczno-kulturowym, a także promowanie wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym. Do jego zadań należy również aktywizowanie społeczeństwa obywatelskiego, wspieranie organizacji proeuropejskich działających w środowiskach lokalnych oraz współpraca transgraniczna i regionalna z sąsiednimi państwami. Stowarzyszenie podejmuje też kwestie związane z przestrzeganiem praw człowieka, rozpowszechnia wiedzę na temat mechanizmów rynkowych, programów na rzecz rozwoju demokracji oraz instytucji propagujących postawy obywatelskie i ekonomiczną samodzielność. Prowadzi również działalność wydawniczo-informacyjną (*Statut*).

Twórcy Stowarzyszenia kładą szczególny nacisk na upamiętnianie historii poprzez organizację rozmaitych inicjatyw kulturalnych. Od początku istnienia organizacji obchodzone są rocznice pogromu kieleckiego, likwidacji getta i rozstrzelania dzieci żydowskich. W Stowarzyszeniu dokłada się wszelkich starań, aby zintegrować kulturę chrześcijańską i żydowską za sprawą akcji edukacyjnych, nauczania, celebrowania świąt żydowskich, takich jak Sukkot, oraz spotkań chrześcijańsko-żydowskich. Sukkot (pol. Święto Szałasów) jest obchodzone na pamiątkę wyjścia ludu Izraela z Egiptu. Żydzi mieszkają wtedy w szałasach, wierząc, że dzięki temu ich praojcowie – Abraham, Izaak, Jakub, Mojżesz, Aaron, Józef i Dawid – zechcą spędzić ten czas ze śmiertelnymi. W tym czasie w Kielcach odbywają się szkolenia i nauki z zakresu judaizmu, prowadzone przez wolontariuszy z Tel-Awihu i Jerozolimy. Jest to możliwe dzięki współpracy Stowarzyszenia im. Jana Karskiego i jerozolimskiego Stowarzyszenia Adam le Adam. Marszom towarzyszą modlitwy i śpiewanie pieśni obu wyznań. Kolejnym przykładem działań o charakterze integracyjnym są wydarzenia z 30 listopada i 1 grudnia 2015 r., kiedy odbyły się szczególne rekolekcje, będące połączeniem refleksji rabinicznych i chrześcijańskich. Wprowadziły one uczestników spotkań w symbolikę Chanuki – żydowskiego Święta Świeł – oraz święta Bożego Narodzenia. Zwieńczeniem tych wyjątkowych rekolekcji było wspólne śpiewanie psalmów (*Działalność*).

Dla działaczy Stowarzyszenia niezwykle ważne jest pielęgnowanie historii, np. poprzez restaurowanie cmentarzy żydowskich, ufundowanie pomnika Menory w 2007 r., z okazji 65. rocznicy likwidacji getta, czy ławeczki Jana Karskiego na głównej ulicy Kielc w 2005 r. Z okazji 64. rocznicy pogromu kieleckiego dokonano odsłonięcia odnowionego

grobowca ofiar. Stowarzyszenie jest również organizatorem cyklicznego Festiwalu Wolność i Pokój, w którego programie są koncerty, debaty i warsztaty dla młodzieży. W 2013 r. Festiwal odbywał się w szczególnych dniach, 8–13 listopada, obejmujących Święto Niepodległości, a motywem przewodnim była wystawa fotografii studentów Szkoły Filmowej w Łodzi, zatytułowana tak jak Festiwal – „Wolność i Pokój”. Autorzy prac podjęli próbę nawiązania do wydarzeń historycznych oraz ich interpretacji. Głównym wydarzeniem był koncert multiinstrumentalistów pt. „Jeden Świat – Jeden Głos” (*Działalność*).

Stowarzyszenie organizuje konferencje połączone z warsztatami dla nauczycieli w zakresie nauczania o Holocauście. Honoruje kieleckich Żydów, np. Miriam Guterman (1921–2014), Stefana Zabłockiego (ur. 1930) i Ziętę Hartman (1922–2015). M. Guterman była naocznym świadkiem pogromu kieleckiego, Z. Hartman należała do Żydowskiej Organizacji Bojowej, a S. Zabłocki jest jednym z ostatnich więźniów kieleckiego getta, którzy przeżyli pobyt w dwóch obozach zagłady i doczekali wyzwolenia (*Działalność*).

Stowarzyszenie współpracuje z okolicznymi szkołami, zapraszając do nich młodzież żydowską z Izraela i umożliwiając młodym ludziom korespondencję. Kolejną formą aktywnej działalności Stowarzyszenia, chroniącego pamięć o przeszłości dwóch narodów, są wystawy. Ich celem jest pokazanie, że istniała koegzystencja polsko-żydowska, o czym świadczą fotografie ukazujące prawdziwych oraz przybranych, polskich rodziców żydowskich dzieci, którym udało się przetrwać czas obozów zagłady i Holocaustu (*Działalność*).

Podsumowanie

Stowarzyszenie dba o dziedzictwo kulturowe Polaków, zarówno materialne, jak i niematerialne, oraz o dziedzictwo mniejszości narodowych. Ochrona tego dziedzictwa nie powinna prowadzić do podziałów religijnych i etnicznych, szczególnie wtedy, gdy wiele narodów posiada wspólną historię na tej samej ziemi. Należy również podkreślić, że Żydów i Polaków łączy nie tylko wspólne miejsce powstania obu religii, lecz także to, że byli ofiarami nazizmu. Ten fakt może budzić wiele wątpliwości i rodzić pytania, dlaczego w 1946 r. doszło do bratobójczej walki do niedawna nękanym przez okupanta narodów (Białek, 2013, s. 74).

Pewne elementy polskiego dziedzictwa narodowego są więc wspólne dla Polaków i Żydów². Tym bardziej należy docenić działalność Stowarzyszenia, które nie tylko upamiętnia dawne dzieje i oddaje cześć zmarłym, ale też kształci młode pokolenia w duchu tolerancji.

Literatura

- Białek, B. (2013). *Cienie i ślady*. Kielce: Charaktery.
- Działalność. W: Stowarzyszenie im. Jana Karskiego. Pobrane z: <http://www.jankarski.org.pl/dzialalnosc> (23.01.2016).
- Karski, J. (2014). *Tajne państwo. Opowieść o polskim podziemiu*. G. Siwek (przekład). Kraków: Znak Horyzont.
- Korczak, J. (2010). *Karski. Opowieść biograficzna*. Warszawa: Veda Agencja Wydawnicza.
- Kubik, M. (2001). Jan Karski, czyli o emisariuszu niezłomnym. *Gazeta Uniwersytecka UŚ*, 6(85). Pobrane z: <http://gazeta.us.edu.pl/node/208331> (30.01.2016).
- Piasecki, W. (2015). *Jan Karski. Kompletna historia*. T. 1. Kraków: Insignis.
- Statut. W: Stowarzyszenie im. Jana Karskiego. Pobrane z: http://www.jankarski.org.pl/images/2015/statut_stowarzyszenia_2014.doc (23.01.2016).
- Żbikowski, A. (2011). *Karski*. Warszawa: Świat Książki.

² Ma to znaczenie na kieleckiej ziemi, gdzie wspólna historia sięga 1862 r., kiedy car Rosji, Aleksander I, wydał akt przyznający Żydom swobodę w prowadzeniu działalności gospodarczej i osiedlaniu się w dowolnym miejscu. Dokument ten umożliwił ludności wyznania mojżeszowego nieskrępowane osadnictwo, co poskutkowało tym, że pod koniec XIX w. na terenie Kielc zamieszkiwało około 3000 Żydów, zaś do 1939 r. miasto było świetnym przykładem koegzystencji gospodarczej i społecznej ludności polskiej i żydowskiej (Białek, 2013, s. 75).

Szymon Król

The Exlibris Scholarly Circle
The Institute of Journalism and Information
Jan Kochanowski University in Kielce
Supervisor: dr Aleksandra Lubczyńska
e-mail: ravenheart.simon@gmail.com

**The Origins of the Jan Karski Association in Kielce
and its Contribution to Preserving the Memory
about Jews and Jewish Culture**

Abstract: The text presents the historical, educational and cultural activities of the Jan Karski Association in Kielce (the former “Memory – Dialogue – Reconciliation” Association), which was established in March 2005. After a brief presentation of the history of the Association, the events which contributed to its establishment and the figure of its patron, the text describes the specific activities of the organisation which promote an open mind and tolerance toward people who represent a different culture, religion or ethnic background – activities which counteract attitudes which feature anti-Semitic, anti-Polish and xenophobic tones, and activities which cherish Polish national heritage.

Keywords: The Jan Karski Association. Jews. Kielce. The Kielce pogrom